

COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE

18

1908

—○—

Domnule Ministru,

Privit art. 16 din regulamentul legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice, avem onoare a vă înainta următorul raport general cu privire la lucrările din 1908 ale Comisiunii monumentelor istorice.

În cursul acestui an, s'au încheiat 13 procese-verbale: 11 ca rezultat a tot atâtor ședințe, iar restul ca rezultat a două călătorii făcute în interesul cercetării și stabilirii la fața locului a unor lucrări de restaurare pe cale de a se recomanda, și anume: în ziua de 12 Mai la mănăstirile Căldărușani și Snagov, în zilele de 7 și 8 Iunie la mănăstirile Govora, Hurezi și Dintr'un lemn.

S'au tratat, în total, în aceste 13 procese-verbale, o sută de cestiuni, privitoare la:

I. Lucrări de restaurare: biserica Stavropoleos, biserica Albă din Baia, biserica Sf. Nicolae din Păpăuți, biserica Sf. Nicolae-Domnesc din Dorohoi, mănăstirea Hurezi, biserica Curtea-Domnească din

Târgoviște, biserica Golia din Iași și mănăstirea Căldărușani;

II. Lucrări de conservare: mănăstirea Govora, mănăstirea Slatina, mănăstirea Dintr'un lemn, biserica Hlincea, biserica Cetățuiei de lângă Iași, bisericile Antim și Radu-Vodă din Capitală, biserica Bornovski din Iași, mănăstirea Gura-Motrului, biserica Ostrovul din Vâlcea, biserica Banu din Buzău și mănăstirea Tismana;

III. Lucrări de întreținere: biserica episcopală din Curtea-de-Argeș;

IV. Lucrări de renovare: biserica Zlătari din Capitală;

V. Cereri pentru lucrări de restaurare: biserica Sf. Gheorghe din Botoșani, biserica Sf. Ion-Domnesc din Vaslui și biserica Bucur din Capitală;

VI. Cereri pentru lucrări de conservare: biserica Precista din Bacău, biserica Vizantia din Putna, biserica Văcărești, mănăstirea Berca din Buzău, biserica Sf. Împărați din Târgoviște, biserica din Bucovățul de pe Jii, biserica Domnească din Bârlad, biserica din Cotnari-Iași, mănăstirea Domnească din Câmpu-lung, biserica Mihai-Vodă din Capitală, biserica Dom-

nească din Ocnele-Mari, mănăstirea Mamu-Vâlcea, biserica din Bucovățul vechiu, mănăstirea Cornetu, biserica Sf. Gheorghe dela Mitropolia din Iași, mănăstirea Bistrița-Neamțu și biserica Branștea-Dolj.

VII. Cereri pentru diferite lucrări: biserica din Soveja-Putna, mănăstirea Cașin-Bacău, «Cetățuia» din Cârna-Dolj, Crucea dela Podul Dâmboviței-Muscel, biserica din Ludești-Dâmbovița, mănăstirea Slatina-

Roman, biserica Clocociov-Olt, biserica din Mușoaia-Argeș, biserica din Gugești-Putna;

IX. Cestiuni varii: Curtea-Domnească din Târgoviște, palatul brâncovenesc din Potlogi, obiectele religioase rămase la Expoziția jubilară, bursa pentru pictură bisericească, călătoria de studii în Bucovina;

X. Publicațiile, colecțiile și organizarea lucrărilor Comisiunii.

20. Biserica Albă din Baia
— înainte de restaurare —

Suceava, biserica din Florești-Tutova, biserica Lemnul din Târgoviște, mănăstirea Aninoasa și Valul lui Traian din Teleorman și Tulcea;

VIII. Cereri pentru declarare de monumente istorice: biserica din Micșuneștii Mari-Ilfov, biserica Hlincea, biserica din Popești-Vlașca, biserica din Bălteni-Ilfov, biserica din Vlădești-Muscel, biserica din Ludești-Dâmbovița, biserica Albă din

I. LUCRĂRI DE RESTAURARE.

Biserica Stavropoleos. Lucrările s'au continuat cu aceeași destoinicie și îngrijire ca și în trecut, așa că, în ceea ce privește exteriorul, restaurarea bisericii poate fi considerată ca terminată. — Ilustrațiile ce însoțesc prezentul raport vor încredința de aceasta și pe cei ce n'au avut încă prilejul să cunoască frumoasa lucrare de visu.

În acelaș timp, d. arhitect restaurator I. Mincu a prezentat Comisiunii spre recomandare proiectul întocmit de d-sa pentru construirea atenanțelor ce s'a hotărât a se ridica în preajma bisericii: clopotnița, locuința intendentului și încăperile muzeului. Ridicarea acestor clădiri — pe lângă utilitatea lor practică — are de scop: să reamintească vechile clădiri de altă dată ale bisericii; să formeze un cadru mai ar-

Comisiunea a recomandat acest proiect spre aprobare, astfel că, dacă se va obține fondul necesar înfăptuirii lui, în anul viitor — paralel cu lucrările pentru restaurarea bisericii în interior — se vor putea construi și plănuitele clădiri, cu a căror terminare se va încheia lucrările de restaurare ale bisericii Stavropoleos.

Biserica Albă din Baia. S'au terminat lucrările rămase din anul trecut: o

21.▲Biserica Albă din Baia
— După restaurare —

monios monumentului, al cărui efect ar fi micșorat, dacă s'ar părăsi singur în mijlocul binalelor moderne și banale; să servească, în sfârșit, drept un fel de muzeu, destinat a păstra, alături de obiectele artistice și religioase ale bisericii, toate modelele originale de arhitectură, sculptură și pictură, a căror stare de deteriorare a cerut a se înlocui cu altele noi la restaurarea bisericii.

parte din zidărie, rostruirea fațadelor și tencuelile interioare. Cu ele restaurarea acestei biserici (numită cea albă în opoziție cu biserica *zugrăvită* a lui Petru-Vodă Rareș) se poate considera ca terminată (ceea ce se poate vedea și din ilustrațiile ce însoțesc prezentul raport). Căci lucrările, cari, potrivit devizului, mai rămân a fi întreprinse — pardoseala interioară, așezarea vitrourilor la ferestre — depind de execu-

tarea prealabilă a picturii. Iar ușa se va face odată cu mobilierul, care se lucrează de prezent la Școala de Arte și Meserii din Capitală.

Toate lucrările efectuate până acum s'au făcut cu o economie de 3.000 lei sub devizul inițial de 52.000 lei. Acești bani se vor adăuga la suma de 33.000 lei rămasă disponibilă din fondul total de 85.000 lei, pentru pictură și mobilier. E de nădăjduit dar că în anul viitor se vor întreprinde și aceste ultime două lucrări, pentru a se putea redă credincioșilor din Baia, după dorința fericitei cititoare, Marchiza de Bédmar (Lucșița Palade), biserica marelui Ștefan-Vodă, — restaurată și renovată.

Biserica Sf. Nicolae din Păpăuți. S'a terminat, după cum se poate vedea din ilustrația de față, restaurarea clopotniței, rostruindu-se fațadele, înlocuindu-se părțile stricate și restabilindu-se scările ce duc la clopote. S'a împrejmuit apoi curtea bisericii cu uluce de lemn, cari însă, din cauza iernei prea timpurii, au rămas a se vopsi la primăvară.

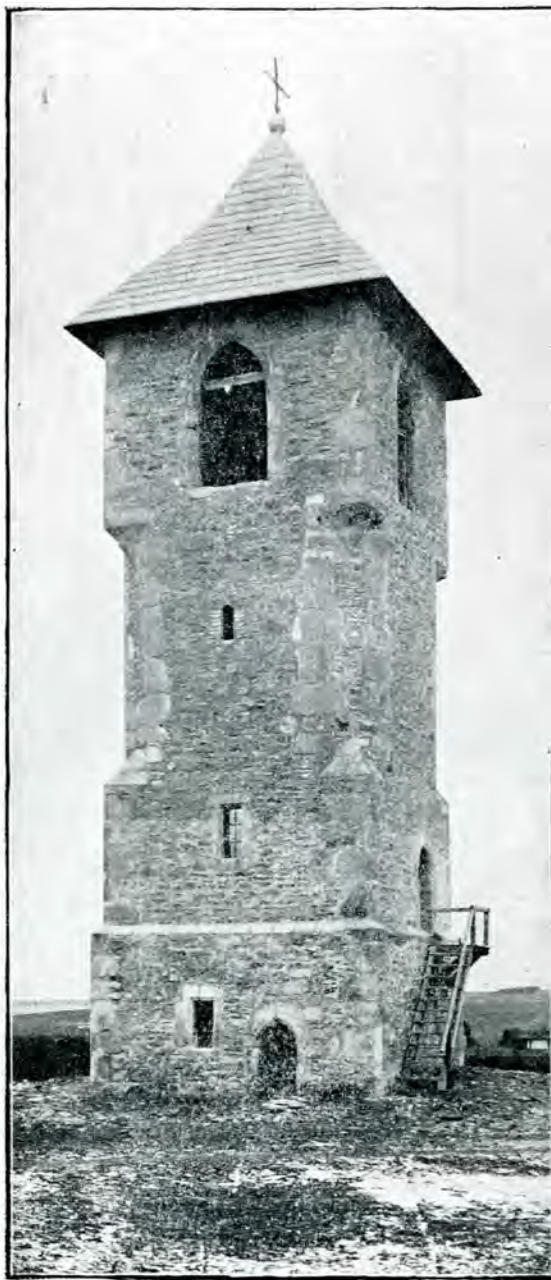
Biserica Sf. Nicolae-Domnesc din Dorohoi. S'a suprimat terasa din jurul bisericii, care, prin felul cum era construită, întreține umezeală, înlocuindu-se cu un

soclu asemenea celui vechi; s'a refăcut brâul de piatră de deasupra acestui soclu, înlocuindu-se 42 m. din lungimea lui cu piatră nouă de Târgu-Ocna; s'a așezat ușa cea nouă a bisericii, refăcându-se pervazul de piatră al intrării, de oarece tocui n'a fost lucrat pe dimensiuni bine date; s'a înlocuit două pietre mariprofilate din chenarul ușii, cele existente fiind stricate și de calitate proastă; în sfârșit s'au așezat sobe în interiorul bisericii, făcându-se coșurile necesare pentru fum.

Cu aceste ultime lucrări s'a încheiat, atât la Păpăuți cât și la Dorohoi, restaurarea în exterior a bisericilor lui Ștefan-cel-Mare.

Spălarea și restaurarea picturii interioare formează de prezent una din preocupările cele mai serioase ale Comisiunii.

Mănăstirea Hurezi. Lucrările de conservare începute anul trecut la această mănăstire, fiind apreciate de Comisiune,

22. Clopotnița dela Păpăuți
— După restaurare ¹⁾ —

¹⁾ Ilustrația reprezentând această clopotniță înainte

de restaurare s'a dat în No. 1 al acestei publicații, p. 37.

în cercetarea ce făcù la fața locului în ziua de 7 Iunie, ca constituind un bun început de restaurare, s'a hotărît a se continua în anul acesta pe o scară mai întinsă, dat fiind că se obținuse, în acest scop, noi mijloace — 50.000 lei.

Astfel, după ce în 1907 s'a restaurat biserica schitului Sf. Ștefan de peste râu, clopotnița mănăstirii și s'a angajat lucrări noi la galeriile clădirilor din preajma bisericii

pentru reinvălirea clădirilor dela sud și vest, — dela clopotniță până la foișorul lui Dionisie; s'au desfăcut arcadele zidite în fața chiliilor; s'au curățit, reparat și reînnoit coloanele dela galerii, între stăriție și paraclis; s'a tencuit, în sfârșit, peste tot, restabilindu-se vechile ferestre, fațada fostelor case domnești.

Începute cam târziu, din cauza greutății organizării șantierului, și întrerupte mai din

25. Mănăstirea Slatina
— Vedere generală —

cei mari, — s'a recomandat, pentru anul curent, următorul program de lucrări:

Restaurarea paraclisului în exterior, refacerea acoperământului mănăstirii cu olane, continuarea lucrărilor începute pentru restaurarea clădirilor și amenajarea localului fostului spital în case de locuit.

Potrivit acestui program, s'a restaurat, sub direcția d-lui arh. N. Ghika, căruia i s'au încredințat noile lucrări, partea superioară a paraclisului; s'a refăcut șarpanta

vreme, din cauza iernei prea timpurii, — aceste lucrări se vor reîncepe de îndată ce se va deschide campania noului an și se vor continua potrivit materialului aprovizionat și fondurilor disponibile.

În cât privește lucrările viitoare, până la împlinirea programului arătat mai sus, ele rămân să fie stabilite la fața locului de Comisiune, după ce mai întâi se vor obține mijloacele bănești trebuitoare. Astfel, rând pe rând, cu stăruință și răbdare, în câțiva

ani, mult dorita restaurare a mănăstirii Hurezi va fi un fapt îndeplinit, nădăjduim, spre mulțumirea tuturor.

Biserica Curtea Domnească din Târgoviște. Aci, din cauzele arătate în raportul nostru din anul trecut, lucrările de restaurare n'au putut începe decât în anul curent, sub direcția d-lui arh. N. Ghika, după planurile recomandate de Comisiune și aprobate de Minister.

S'a restaurat mai întâi cele trei turle, acoperindu-se cu aramă și restabilindu-se vechile ferestre și frumoasele ornamentațiuni; s'a efectuat apoi o parte din lucrările pentru restaurarea corpului bisericii, refăcându-se șarpanta noului acoperiș și vechi cornișe principale; s'a început în sfârșit restaurarea pridvorului din față, rezidindu-i-se bolta și legându-se cu fier.

Aceste sunt lucrările întreprinse până acum la biserica Curții Domnești din Târgoviște. Ele n'au putut progresa mult, din cauze neînălăturate pe cari d. arh.

Ghika le-a expus în raportul său: Să nădăjduim însă că în anul viitor se va câștiga ceea ce s'a pierdut în anul curent și că se va putea restaura biserica în exterior. Căci aci, la Curtea Domnească, Comisiunea nădăjduște a întreprinde, cu timpul și cu concursul prețios al Ministerului, o serie întreagă de lucrări, în scop de a aduce la cuviincioasă stare fosta reședință a Voievozilor din glorioasa capitală a țării. Astfel va în-

griji să se exproprieze și demoleze toate clădirile noi cuprinse în incinta vechii Curții Domnești, să se întărească și reconstituiească zidul împrejmuitoare, să se ridice o clopotniță în stil și o casă pentru intendent, în sfârșit, să se scoată la iveală, prin săpături bine conduse, vechile urme ale palatului domnesc etc.

Biserica Golia din Iași. Lucrările de restaurare la această biserică, întrerupte multă vreme din cauza lipsei de mijloace,

s'au reînceput în anul curent, tot sub direcțiunea d-lui N. Gabrielescu, care, se știe, a restaurat turnul cel mare, pe cât s'a mai putut mântui, precum și cea mai mare parte a împrejmuirii: zidurile și turnurile cele mici.

În anul acesta s'a restaurat complet cele două turle ale bisericii — dela intrare și altar — rămase nerestaurate din vremea primelor lucrări — și s'au consolidat zidăriile la toate celelalte părți ale clădirii. Așa că, după devizul întocmit de d. Gabrielescu și aprobat de Minister,

au mai rămas a se executa din fondul destinat anul trecut pentru aceste lucrări, următoarele: învelitorile, tencuelile și câteva amănunte în exterior, consolidarea zidărilor cu refacerea tencuelilor și picturii în interior. Cât privește restul lor, până la completa restaurare a bisericii, ele rămân a se executa, pe măsura mijloacelor disponibile, potrivit devizului prezentat Comisiunii de d. arh. N. Gabrielescu.

24. Mănăstirea Slatina
— Biblioteca —

Mănăstirea Căldărușani. Lucrările de restaurare și renovare la această mănăstire, pentru anul curent, au fost stabilite la fața locului de Comisiune în ziua de 12 Mai: refacerea acoperământului bisericii, înlocuirea turelor de lemn cu altele de zidărie și restaurarea clopotniței. Ele au fost încredințate d-lui arh. N. Mihăescu, sub direcțiunea căruia s'au și executat cele din urmă (refacerea acoperământului și reconstituirea turelor) aproape în întregime. Cea din urmă (restaurarea clopotniței) a rămas însă să se termine în campania de lucrări a anului viitor. Aceasta din cauză că desfăcându-se de clădirile învecinate, o parte din zidăria acestora, fiind prost construită și mult învechită, s'a dărâmat pe o mare întindere. Astfel ea a trebuit să fie refăcută înaintea clopotniței, spre a nu rămâne mănăstirea deschisă.

Cât privește celelalte lucrări de care mai are nevoie mănăstirea (restaurarea chiliilor și a cetății înconjurătoare) și pentru care I. P. S. S. fostul Metropolit D. D. Gheneadie (dorind să facă din Căldărușani o chinovie model în țară) stăruiește cu cuvântul și ajută cu obolul, — aceste rămân să se hotărască în viitor, potrivit trebuințelor și, mai ales, mijloacelor. Și e de nădăjduit că aceste nu vor lipsi, dat fiind că prin ele se urmărește un scop pe cât de frumos pe atât de înalt.

Astfel, în anul viitor chiar, după termi-

narea lucrărilor deja angajate, Comisiunea speră a putea stabili altele noi, pentru restaurarea arhondăriei și a clădirii apusene, potrivit planurilor întocmite de d. arh. director al lucrărilor.

II. LUCRĂRI DE CONSERVARE.

Mănăstirea Govora. Cu ocazia vizitei ce Comisiunea făcu în ziua de 7 Iunie, la această mănăstire, în scop de a vedea lucrările noi ce s'au întreprins în vara anu-

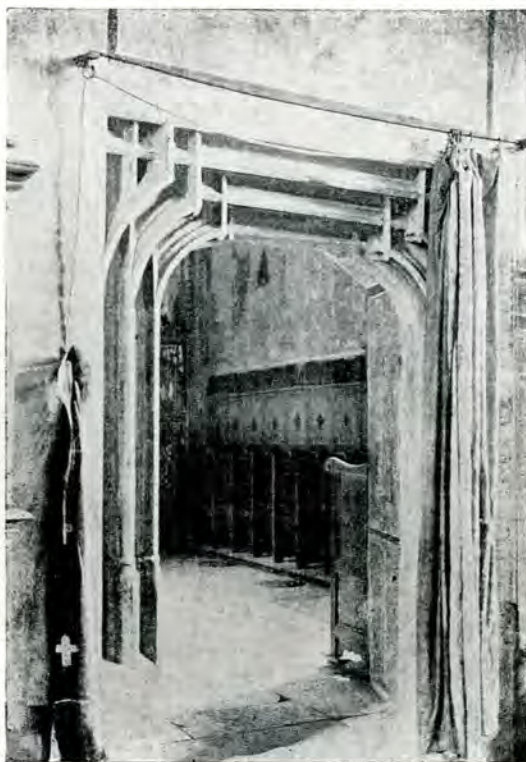
lui 1907 acolo, — s'a recomandat refacerea picturii în părțile inferioare ale bisericii, în locurile pe unde zidurile, fiind crăpate, au fost reparate.

Această lucrare s'a executat cu multă grijă și dibăcie de un zelos tânăr pictor bisericesc, d. Norocea, diplomat al Școalei de Arte-Frumoase, însărcinat a face și câteva copii de vechi și frumoase icoane dela Govora pentru Administrația Casei Bisericii.

Mănăstirea Slatina. Lucrările de conservare la această mănăstire se pre-

zintă ca o completare a celor întreprinse în anul trecut. Ca și aceste, se fac cu binevoitorul concurs al Onor. Administrației a Domeniului Coroanei și sub privigherea d-lui arh. N. Ghika. Începute însă mai târziu, ele rămân să fie isprăvite la primăvară, când Comisiunea, primind cuvenitul raport despre terminarea lor, nu va întârzia a raporta.

Mănăstirea Dintr'un lemn. Și aci, lu-

25. Biserica mănăstirii Slatina
— Intrare în biserică —

crările ce s'au executat în anul curent se prezintă ca continuare a celor din anul trecut și au fost solicitate cu ocazia cercetării ce Comisiunea făcù la fața locului în ziua de 8 Iunie. Privind însă, mai ales nevoile gospodărești ale mănăstirii, ele n'au vre-o importanță deosebită.

Biserica dela Hlncea. Aci s'a întreprins întinse lucrări de conservare. Biserica, clopotnița și locuința păzitorului, fiind în cea mai proastă stare, au fost de sus până jos pe de-a-tregul reparate. S'a căutat însă a se păstră clădirilor aspectul de vechime, spre a armoniză cu zidul împrejmuitor de piatră înegrită de vremuri și acoperită cu muschiu. Biserica numai s'a reînnoit, vărându-i-se zidurile și vopsindu-i-se acoperișul cu zinc-weis, în scop de a reeși mai bine în mijlocul curții înverzite și în cadrul zidurilor înegrite.

Cetățuia de lângă Iași. La acea-

stă biserică s'a cerut refacerea acoperământului căzut de curând de pe casele domnești ale fostei mănăstiri, restaurate în timpul din urmă. Cum însă această cerere a venit târziu, devizul lucrării nu s'a putut întocmi și aprobă decât pe la jumătatea lui Septemvrie. Astfel, de sine înțeles, n'a

mai fost timp îndestulitor ca lucrarea începută să se poată și termină. Aceasta se va putea face deci numai la primăvară.

Biserica Antim. S'a reparat acoperișul bisericii și s'a refăcut învelitoarea chililor, reparându-se și zidăria lor. Cât privește partea clădirilor incendiate anul trecut, s'a întocmit,

recomandat și aprobat devizul pentru lucrările necesare. Ele însă, din cauza lipsei de fonduri în anul curent, au rămas să se execute de aci înainte.

Biserica Radu-Vodă. S'a întocmit, recomandat și aprobat un deviz de lucrări pentru completa refacere a acoperământului acestei biserici. Dar, tot din cauza lipsei de fonduri, aducerea lui la îndeplinire a trebuit să fie amânată. Totuși, întâmplându-se în timpul din urmă ca o parte din acoperiș să fie luată de vânt, s'a reparat de urgență și provizoriu, până în anul viitor, când, nădăjduim, se va putea

26. Clopotnița dela Harezi
— Înainte de restaurare —

execută întreaga lucrare.

Biserica Barnovski din Iași. S'au făcut lucrări de reparație prin îngrijirea Epitropiei, căreia i s'a încredințat, în acest scop, suma necesară pentru executarea lor, potrivit devizului întocmit de d. arh. N. Mihăescu.

Mănăstirea Gura-Motrului. S'a reparat și refăcut zidul împrejmuitoar al fostei mănăstiri.

Biserica Ostrovul din Vâlcea. Lucrările de reparație recomandate la această biserică dela Călimănești, fiind aprobate mai târziu, nu s'au putut nici măcar începe, vremea nefiind prielnică. S'a procurat însă întreg materialul trebuitor, astfel că ele se vor putea întreprinde îndată ce se va deschide campania de lucrări a anului viitor.

Biserica Banu din Buzău. S'a reparat și refăcut zidul împrejmuitoar.

Mănăstirea Tismeana. S'au făcut lucrări de reparație și întreținere la biserică, clopotniță și casele de locuit.

III. LUCRĂRI DE ÎNTREȚINERE.

Biserica episcopală dela Argeș. Comisiunea fiind solicitată din partea Serviciului de restaurări de sub direcția d-lui A. Lecomte de Noüy, a recomandat Ministerului aprobarea sumei de 6.000

lei din fondul general de restaurări, pentru lucrări de întreținere necesare la biserica episcopală dela Curtea-de-Argeș. Ea n'a primit însă până acum răspuns la cererea ce a făcut sus numitului serviciu, de a arăta modul întrebuințării acelei sume, spre a putea raportă la acest loc.

Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice

IV. LUCRĂRI DE RENOVARE.

Biserica Zlătari. Aci, în anul trecut, s'a făcut spălarea picturii, iar în anul curent s'a procedat la restaurarea ei. Lucrarea e acum terminată. A rămas cestiunea clopotniței, care se studiază de către d. arh. N. Gabrielescu, membru al Comisiunii. Până la rezolvarea acesteia însă, de

oarece e trebuință ca biserica să fie redeschisă, Comisiunea a recomandat să se facă o neîntârziată așezare provizorie a clopotelor, spre a se putea reîncepe serviciul divin, fără să se pripească lucrările edificării clopotniței definitive.

Când aceasta va fi ridicată, biserica va fi declassată, ca una ce — cum s'a arătat și în raportul din anul trecut — a fost rezidită după norme cu totul străine în 1851, așa că ea nu mai păstrează azi (după dărâmarea clopotniței și a vechiului han, pentru care fusese clasată între monumentele isto-

rice), afară de nume, nimic din vechia și vestita mănăstire de odinioară.

V. CERERI PENTRU LUCRĂRI DE RESTAURARE.

Biserica Sf. Gheorghe din Botoșani. Restaurarea acestei biserici, zidită în 1541

27. Clopotnița dela Hurezi
— După restaurare —

de Elena-Doamna lui Petru-Vodă Rareș, a fost cerută de onor. Administrație a Casei Bisericii, care dispune, în acest scop, de un capital de 81.000 lei, fond al Epitropiei bisericii.

Cererea fiind admisă în principiu, s'au luat măsuri pentru întocmirea lucrărilor prealabile: facerea releveului, fotografierea, în tot și în parte, a bisericii și cercetarea amănunțită a stării în care ea se găsește. Astfel, când aceste lucrări vor fi terminate, Comisiunea, după ce însăși va cerceta lucrurile la fața locului, va putea dezbate cestiunea în fond și eventual va putea chiar recomanda întocmirea lucrărilor definitive pentru restaurare.

Biserica Sf. Ion-Domnesc din Vaslui. Restaurarea acestei biserici, zidită de Ștefan-Vodă cel Mare, dar mult prefăcută în urmă, a fost cerută de P. S. S. Episcopul Hușilor, care stăruiește în special pentru restaurarea clopotniței. Cererea s'a admis în principiu, rămânând ca lucrările prealabile pentru îndeplinirea ei să se întocmească după ce Comisiunea va lua cunoștință de fondurile ce se vor alocă în viitorul buget pentru lucrările sale.

Biserica Bucur din Capitală. Restaurarea acestei bisericuțe e o veche preocupare a Comisiunii. N'a putut fi însă rezolvată din cauza lipsei de mijloace. Dar cum în timpul din urmă a fost solicitată atât de Cancelaria Mitropoliei cât și de Direcția Internatului teologic, Comisiunea s'a văzut îndemnată a apela la ajutorul Primăriei Capitalei — pentru care acest monument prezintă un deosebit interes, dat fiind că de dânsul e legată însăși legenda întemeierii orașului București — spre a pune la îndemână mijloacele pentru restaurarea eventual reedificarea ei. Aceste mijloace fiind destul de modeste, e de nădăjduit că apelul va găsi ecoul dorit pentru ca biserica legendarului păstor să poată fi readusă la cuviincioasă și onorabilă stare.

VI. CERERI PENTRU LUCRĂRI DE CONSERVARE.

Biserica Precista din Bacău. S'au cerut de Epitropie lucrări generale de conservare. Cererea s'a recomandat și se găsește în cercetare.

Biserica fostei mănăstiri Vizantha din Putna. S'au cerut de Epitropie lucrări generale de conservare. Cerererea s'a recomandat și se găsește în cercetare.

Biserica dela Văcărești. Cum s'a arătat în raportul din anul trecut, acoperemântul acestei biserici trebuie refăcut din nou. Lucrarea s'a aprobat și a fost înscrisă pe tabloul celor ce se vor avea în vedere la repartizarea fondului general de restaurări al anului viitor.

Biserica mănăstirii Berca din Buzău. S'au cerut de P. S. S. Episcopul Buzăului lucrări generale de conservare. Cererea s'a recomandat și se găsește în cercetare.

Biserica Sf. Împărați din Târgoviște. S'au cerut de d-l arh. N. Ghika lucrări pentru a pune la adăpostul stricăciunilor viitoare această biserică, azi în ruină, care se deosebește prin interesanta-i construcție arhitectonică și prețioasele-i urme de pictură. Lucrarea s'a recomandat și s'a înscris pe tabloul celor ce urmează a se întreprinde în anul viitor.

Biserica din Bucovățul de lângă Jii. S'au cerut de P. S. S. Episcopul Râmnicului lucrări pentru refacerea acoperemântului. Cererea s'a recomandat și se găsește în cercetare.

Biserica Domnească din Bârlad. S'a cerut de Epitropie autorizare pentru edificarea, pe spesele proprii, a unei clopotnițe pe lângă biserică. Cererea s'a recomandat și s'a dat în cercetare unui d. arhitect.

Biserica din Cotnari-Iași. S'a cerut de Epitropie lucrări generale de conservare. Cererea s'a recomandat și se găsește în cercetare.

Mănăstirea din Câmpulung. S'a cerut de preoții bisericii reparația radicală, pe spesele proprii, a vechilor case de locuit situate lângă clopotniță, în care actualmente se adăpostește vechia arhivă a Primăriei. Cererea s'a recomandat și s'a întocmit un deviz estimativ al lucrărilor, cari se vor putea deci întreprinde în anul viitor.

Biserica Mihai-Vodă din Capitală. S'a cerut de Epitropie mici lucrări de reparație, cari se vor satisface din bugetul anului ce vine.

Biserica Domnească din Ocnele-Mari. S'a cerut de Epitropie lucrări generale de conservare. Cererea s'a recomandat. Dar devizul înaintat nefiind satisfăcător, rămâne că el să fie făcut de Serviciul tehnic al Casei Bisericii, în biroul de restaurări.

Biserica fostei mănăstiri Mamu. S'a cerut de Epitropie lucrări generale de conservare. Cererea s'a recomandat și s'a însărcinat d. arh. N. Ghika cu studierea lucrărilor.

Biserica din Bucovățul-Vechiu. S'a cerut de P. S. S. Episcopul Râmnicului lucrări generale de conservare. Cererea s'a recomandat și s'a întocmit devizul necesar de lucrări. Astfel biserica a fost înscrisă pe tabloul celor ce se vor avea în vedere la repartizarea fondului de restaurări al anului viitor.

Biserica Sf. Gheorghe din Iași, vechia catedrală metropolitană. S'a cerut de d. Gr. Cerkez lucrări pentru repararea învelitoarei. Cererea s'a recomandat. Cercetându-se s'a arătat însă că acoperământul trebuie refăcut din nou. S'a recomandat deci și această lucrare, pentru care s'a dispus întocmirea devizului necesar.

Mănăstirea Bistrița-Neamțu. S'a cerut de Egumen repararea învelitoarei la biserică și la arhondărie. Cererea s'a recomandat și se găsește în cercetare.

Mănăstirea Cornetu-Vâlcea. S'a cerut

de Eforia Spitalelor Civile autorizația cuvenită pentru renovarea fostelor case egumenești, potrivit planurilor înaintate. Cererea s'a cercetat și s'a recomandat spre aprobare.

Biserica din Branștea-Dolj. S'a cerut lucrări generale de conservare. Cum însă această biserică nu e trecută în inventarul monumentelor istorice, s'a dispus cercetare prealabilă, spre a se vedea dacă prezintă interes istoric și arheologic, ca să poată a fi înscrisă mai întâiu în inventar.

VII. CERERI PENTRU DIFERITE LUCRĂRI

Biserica dela Soveja. S'a cerut autorizare a se ridica și împrăștiă ruinele vechilor ziduri și clădiri ale mănăstirii de odinioară, ca neprezentând vre-un interes arheologic. Cestiunea a rămas a se hotărî, după ce mai întâiu se va face cercetare la fața locului.

Mănăstirea Cașin. S'a cerut autorizare de a se dărâma clădirea din curtea fostei mănăstiri. Și cum referatul d-lui arhitect însărcinat a cerceta cestiunea conchide la aprobare, clădirea neavând nici o valoare artistică, Comisiunea a mai dispus o cercetare din punct de vedere al interesului istoric.

«Cetățuia» dela Cârna-Dolj. S'a cerut autorizație, prin Ministerul Domeniilor, de către arendașul locului de a scoate material de clădit din zidăria anticei cetăți de pe malul Dunării. S'a răspuns însă că această cetățuie, fiind declarată monument istoric, se găsește sub ocrotirea legii pentru conservarea monumentelor istorice.

Crucea dela Podul Dâmboviței-Muscel, zisă a lui Brâncoveanu, pe șoseaua Rucărului. S'a cerut autorizare de a fi strămutată și așezată la podul de curând construit pe noua șosea. Firește, nu s'a îngăduit, crucea, acum cu atât mai mult, tre-

buind să rămână locului, spre a însemna trecerea vechiului și istoricului drum ce legă odinioară Câmpulungul cu granița țării.

Biserica din Ludești-Dâmbovița. S'a cerut autorizare de a se construi o alta nouă, mai încăpătoare, în locul ei. Cercetându-se s'a văzut însă că aceasta e o biserică veche, dela 1680, de osebit interes

autorizare de a se întrebuința materialul de construcție rămas dela dărâmarea vechilor clădiri ale bisericii. S'a admis, dispunându-se ca inscripțiile grecești (fără importanță, de pe la 1850) și pietrele cioplite să se aleagă și să se păstreze.

Biserica Lemnul-Târgoviște. S'a cerut cedarea pe seama acestei biserici a unuia din vechile clopote ale Mitropoliei din loc,

28. Schital Sf. Ștefan
— Înainte de restaurare —

arhitectonic și chiar artistic. S'a respins deci cererea, declarându-se biserica monument istoric.

Mănăstirea Slatina. S'a cerut, prin Mitropolia Moldovei, autorizare de a se preface trapeza în chilii pentru călugări. Cestiunea a fost cercetată la fața locului prin bunăvoința d-lui I. Kalinderu, pe urma raportului căruia s'a respins.

Biserica din Florești-Tutova. S'a cerut

care se găsește în curs de restaurarea. Fi-rește, nu s'a aprobat.

Mănăstirea Aninoasa. În deosebire de cererile înșirate mai sus, Comisiunea a primit câte-va adrese, cari denotă, din potrivă, interes și grije pentru buna și cuviincioasa întreținere și conservare a vechilor noastre monumente. Astfel dela mănăstirea Aninoasa s'a cerut intervenirea la Ministerul de Interne pentru gonirea din

sf. lăcaș a postului de jandarmi, cari au prefăcut locuințele mănăstirii în grajduri pentru cai.

Valul lui Traian. S'a cerut, atât de P. S. S. Episcopul Dunării-de-Jos, cât și de Serviciul tehnic al județului Teleorman, măsuri împotriva distrugerii acestui val în regiunile dobrogene și teleormănene. În acest scop, d-l Gr. Tocilescu a binevoit a

mite biserici să fie înscrise în inventarul general al monumentelor publice. După cercetări făcute la fața locului, o parte din aceste cereri au fost aprobate și următoarele biserici au fost declarate monumente istorice:

Biserica din Mășuneștii Mari-Ilfov, zidită la 1710, sub Constantin-Vodă Brâncoveanu. Cu caracteristică arhitectură și

29. Schitul Sf. Ștefan
— În timpul restaurării —

luă asupra-și redactarea unei circulări cu privire la mijloacele de conservare, care să fie trimisă, întru lămurire, tuturilor autorităților din ținuturile pe unde trece Troianul.

VIII. CERERI PENTRU DECLARARE DE MONUMENTE ISTORICE.

Ca și în anul trecut, Comisiunea a primit și anul acesta, pe cale oficială și particulară, o sumă de cereri pentru ca anu-

prețioase pietre mormântale vechi.

Biserica dela Hlincea-Iași, rezidită de Vasile-Vodă Lupu și zugrăvită de fiul său Ștefăniță-Vodă la 1660. Lămuriri istorice și arhitectonice asupra ei s'au publicat în No. 2 al Buletinului.

Biserica din Popești-Vlașca, zidită de Cârstea vel Vistier la 1690. În stilul bisericilor lui Constantin-Vodă Brâncoveanu și cu frumoase zugrăveli.

Biserica din Bălteni-Ilfov, întemeiată, ca mănăstire, în sec. al XVI-lea și rezidită de Hrizea vel Vornic la 1626. Lămuriri istorice, descriptive și arhitectonice asupra ei s'au publicat în No. 3 al Buletinului.

Biserica din Vlădești-Muscel, semnalată de d. I. I. Brătianu, a fost înălțată de Pârvul vel Vistier la 1654. Cu caracteristică arhitectură și prețioase pietre mormântale.

Biserica din Ludești - Dâmbovița, rezidită de Stoica Logofătul¹ și Șerban-Vodă Cantacuzino la 1680. Lămuriri istorice și arhitectonice asupra ei se publică în numărul de față al Buletinului.

Cererile pentru *Biserica Albă din Roman* și *Clocociov* se găsesc în cercetare; iar cererile pentru *Biserica din Gugești-Putna* și *Moșoaia-Argeș* nu s'au aprobat, de oarece cea dintâi nu se deosebește de bisericile obișnuite satelor noastre, iar cea de a doua nu prezintă atâta însemnătate cât să trebească a fi clasată ca monument istoric. De notat e însă că în ograda acestei biserici se găsește o cruce din 1736, pe care moșnenii locului au pus să se comemoreze urmașilor *hotărîrea* pentru stăpânirea satului, reîntărită lor atunci în divanul lui Constantin-Vodă Mavrocordat.

XI. LUCRĂRI DIVERSE.

Sub acest titlu rămân a fi însemnate ultimelor cestiuni ce au intrat în cadrul lucrărilor Comisiunii — și anume:

Intervenirea făcută pe lângă Prefectura județului Dâmbovița și Epitropia Bisericii Curtea-Domnească din Târgoviște pentru

mai buna conservare a vechilor zugrăveli dela această biserică;

Mulțumirea adresată Societății «Arta Românească» pentru binevoitoarea stăruire pe lângă d-nii proprietari ai palatului brâncovenesc dela Potlogi, spre a se învoi cu acest palat să fie pus sub ocrotirea legii pentru conservarea monumentelor istorice;

Cercetarea întreprinsă pentru găsirea obiectelor trebuitoare cultului dela biserica fostei mănăstiri Snagov, obiecte rătăcite la lichidarea Expoziției jubilare din 1906;

Intervenirea făcută pentru înscrierea în bugetul anului viitor al Ministerului a unei burse pentru studiul picturii bizantine la muntele Athos și în Italia — la Ravena și Venezia;

În sfârșit, comunicarea raportului Comisiunii însărcinate a cercetă monumentele istorice din Bucovina, în scop de a

30. Schitul Sf. Ștefan
— înainte de restaurare —

cunoaște mai de aproape modul de restaurare și conservare al lor.

X. PUBLICAȚIILE, COLECȚIILE ȘI NOUA ORGANIZARE A LUCRĂRILOR.

Publicațiile. — Seria publicațiilor plănuită de Comisiune a început în anul curent prin editarea Buletinului, care a apărut potrivit deciziunii ministeriale privitoare la publicarea lui și în cadrul programului stabilit de comitetul de redacție. Călduroasă primire ce s'a făcut acestei publicații de învățații și scriitorii noștri dovedește că silințele puse pentru redactarea și întocmirea ei bună și îngrijită a corespuns întru câtva dorințelor.

Astfel, cu prețiosul ajutor al onor. Administrației a Casei Bisericii, care a binevoit a lua asupra sa cheltuielile pentru editare, Buletinul va apărea și de aci înainte — firește cu îmbunătățirile pe cari practica lucrului le va mai indica — întru îndeplinirea scopului său, care, cum s'a mai spus, este: să contribuie la progresul studiilor arheologice și artistice cu specială privire la monumentele noastre istorice și să rămână pentru cei viitori o arhivă de icoane cât mai credincioasă a stării în care se găsesc azi aceste monumente. Și pentru săvârșirea acestei întinse și însemnate opere nă-

dăduim că — pe lângă cei doi-trei tineri cari s'au asociat până acum la lucrările noastre — se vor simți îndemnați a colabora și alți scriitori și cercetători în domeniul istoriei și arheologiei noastre românești.

Pe lângă aceasta, Comisiunea a hotărât publicarea unei *Călăuze*, în care cei doritori să găsească lămuriri trebuincioase

pentru cât mai lesnicioasă cercetare și cât mai bună cunoaștere a vechilor noastre biserici și mănăstiri.

Colecțiile — biblioteca, arhiva și materialele — pentru studierea monumentelor noastre istorice au sporit în anul curent în mod cu totul deosebit.

Astfel: biblioteca, — cu câteva zeci de publicații privitoare la bisericile și mănăstirile moldovenești din Bucovina; arhiva (picturile, acuarelele, fotografiile și desemnurile), — cu aproape o mie de noi exemplare pri-

vitoare mai ales la monumentele în curs de restaurare sau de cercetare; în sfârșit, materialele, — cu câteva sute de clișee fotografice și zincografice, — aceste din urmă rămase dela tipărirea Buletinului.

Publicațiile, tablourile, fotografiile, desemnurile și clișeele aceste se clasează, rânduiesc și catalogează în vederea întocmirii sistematice a acelei arhive speciale a Co-

31. Schitul Sf. Ștefan
— După restaurare —

misiunii, pe care o prevede art. 11 din regulamentul legii pentru conservarea monumentelor istorice și a cărei recentă întemeiere și îmbucurătoare creștere se datorește exclusiv solitudinii d-lui P. Garboviceanu, Administratorul Casei Bisericii, pentru lucrările Comisiunii, — fapt pentru care ne îndelplinim o plăcută datorie a-i arăta aci deosebita noastră grațitudine.

Noua organizare a lucrărilor Comisiunii. — Cu privire la această cestiune e bine credem să arătăm motivele înființării biroului permanent pentru lucrările Comisiunii, cari până acum se îndeplineau: în ceea ce privește lucrările de cancelarie, — prin serviciile respective ale Casei Bisericii; iar în ceea ce privește lucrările de arhitectură, — prin serviciile tehnice ale Ministerului.

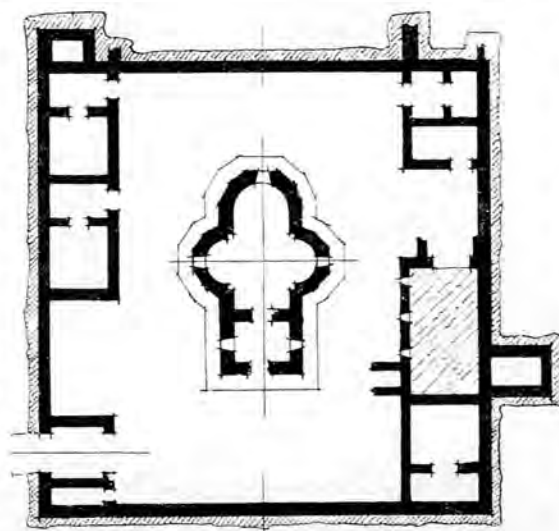
Dar neajunsurile izvorite din această practică erau, după cum s'a observat mai ales în timpul din urmă, de natură a stânjeni și compromite bunul mers și sfârșit al lucrărilor. Astfel, prin faptul că se îndeplineau în servicii străine, lucrările de cancelarie nu puteau fi urmărite cu înlesnire și suferiau în genere o supărătoare întârziere. Deasemenea lucrările de arhitectură. Executându-se prin servicii destul de împovorate cu lucrări proprii, cărora eră firesc să li-se deă prioritară în executare, — ele începeau totdeauna mai târziu, nu puteau fi supravegiate cu grija reclamată de natura lor specială și rămăneau expuse a nu fi terminate la vreme...

Se impuneă deci, pentru înlăturarea acestor neajunsuri cu dăunătoare urmări, în-

ființarea unui birou permanent, în care să se concentreze toate lucrările privitoare la monumentele istorice. În acest birou se vor îndeplini — sub îngrijirea Secretarului Comisiunii — lucrările de cancelarie și se vor executa — sub conducerea Arhitectului Comisiunii — lucrările de reparare, întreținere și conservare. Astfel, cele dintâi nu vor mai suferi întârziere și vor putea fi urmărite cu interesul cerut, iar celelalte se vor începe din vreme și vor fi supravegiate cu seriozitate, putându-se deci săvârși la timp și spre mulțumire...

Dar înființarea acestui birou e spre fo-

losul întregii activități a Comisiunii: publicațiile mai întâi vor căpăta în personalul arhitecților colaboratori siguri și competenți; colecțiile apoi vor sporî prin lucrările de relevație ale acelorași; cercetările istorico - arheologice pentru studierea monumentelor, în sfârșit, se vor face cu mai multă înlesnire prin colaborarea rațională a personalului anu-

32. Schitul Sf. Ștefan.
— Planul săpăturilor —

me pregătit în acest scop.

Pentru toate aceste motive înființarea biroului eră absolut necesară. Zicem *eră*, căci, cu deosebită mulțumire am luat cunoștință, Domnule Ministru, de faptul, că ați binevoit a dispune ca el să se înființeze pe cale bugetară chiar dela Aprilie viitor. Nu mai rămâne deci de cât ca prin lege să-i asigurați deplina statornicie. Aceasta atunci când actuala lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice va fi modificată, după cum am avut onoarea să propunem în raportul nostru din anul trecut, adecă în sensul de a se

dă Comisiunii un rol mai efectiv, în inițierea și conducerea lucrărilor sale.

Aci se sfârșesc, Domnule Ministru, cele ce aveam a vă relata cu privire la lucrările Comisiunii în 1908, rămăind ca în cele următoare să vă arătăm în câteva cuvinte și programul lucrărilor noastre viitoare.

Aceste, după cum ați putut vedeă din expunerea de mai sus, sunt de două categorii și anume: lucrări angajate și lucrări

ale, pentru a căror obținere vă rugăm să binevoiți a interveni la cei în drept, spre a se asigura continuarea și terminarea lor, potrivit planurilor și devizurilor aprobate. — Tot în categoria acestor lucrări intră și restaurarea bisericii Sf. Gheorghe din Botoșani, pentru care însă Comisiunea are deja la dispoziție suma necesară.

Celelalte sunt lucrările de reparare, conservare și întreținere ce s'au recomandat și aprobat la bisericile și mănăstirile

33. Schitul Sf. Ștefan.
— O vedere a săpăturilor —

recomandate sau chiar aprobate.

Cele dintâi sunt lucrările de restaurare ce de prezent se întreprind la biserica Stavropoleos din Capitală ¹⁾, la mănăstirea Hurezi, la biserica Curtii-Domnești din Târgoviște, la mănăstirea Căldărușani și la biserica Golia din Iași. Ele se vor executa, ca și până acum, din fonduri speci-

inșirate mai sus sub capitolul VI. Ele se vor executa din fondul anume destinat pentru aceasta, pe care onor. Administrație a Casei Bisericii are grijă a-l alocă anual în bugetul său.

Cum se vede dar, lucrările anului viitor sunt bine hotărâte și nădăjduim că, efectuându-se prin noul birou special al mo-

¹⁾ Din cauză că nu s'au putut executa la vreme clișeele, ilustrațiile reprezentând această biserică, înainte și după restaurare (promise mai sus la p. 170),

rămân să se publice în raportul anului viitor, dacă cumva până atunci nu se va oferi pentru aceasta vre un prilej mai apropiat.

numentelor istorice, rezultatul lor va fi și mai satisfăcător.

Pe lângă aceste, Comisiunea plănuiește a se ocupa și cu cestiunea începerii sistematice a săpăturilor arheologice pentru descoperirea vechilor noastre așezări și întocmiri de cetăți și întărituri. În vederea aceasta — și anume pentru lucrările prealabile — ea solicită mijloacele necesare, rămânând ca la timpul său să arate moda-

litatea ce va crede mai nimerită pentru conducerea și întreprinderea lor.

Cu aceste încheiem, Domnule Ministru, raportul ce, potrivit legii, vă datorăm asupra activității Comisiunii în cursul anului de curând expirat și, mulțumindu-vă pentru deosebitul interes și prețiosul sprijin ce totdeauna ați arătat și acordat lucrărilor noastre, vă rugăm să binevoiți a primi asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

București, Ianuarie 1909.

Membri :

I. KALINDERU, GR. G. TOCILESCU, GR. CERKEZ, N. GABRIELESCU.

Secretar :

ALEX. LĂPĂDATU.

Casatară pe an pătrafir dela Harezî
(1700).